

Іван ОКОЛОВИЧ,
старший викладач кафедри культурології та мистецької освіти Дрогобицького
державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна Дрогобич) ivanokolovuch@gmail.com

ВНЕСОК МИКОЛИ ЛЕОНТОВИЧА В МУЗИЧНУ КУЛЬТУРУ УКРАЇНИ

У статті висвітлюється життєвий та творчий шлях відомого представника української музичної культури, композитора, педагога, громадського діяча Миколи Леонтовича. Розкрито грані композиторської діяльності. Схарактеризовано вагомий внесок у музично-хорову культуру України. Проаналізовано музичну спадщину Леонтовича, що складають хорові мініатюри – обробки українських народних пісень.

Ключові слова: композитор, педагог, освіта, культура, творчість, історія, мистецтво, музична діяльність, народна пісня, хорова культура, вокально-інструментальна музика, стиль, форма, опера, фольклор, жанр, гармонія.

Лит. 12.

Ivan OKOLOVYCH,
Senior lecturer of Ukraine Culture art education Department,
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University,
(Ukraine, Drohobych) ivanokolovuch@gmail.com

MYKOLA LEONTOVYCH CONTRIBUTION TO UKRAINE MUSIC CULTURE

The article highlights the life and career of prominent representatives of Ukrainian music culture, composer, teacher and public figure Mykola Leontovych. It reveals facets of a composer: A significant contribution to music-choral culture of Ukraine is determined. Leontovych's musical heritage that make choral miniatures – Ukrainian folk songs is analyzed. The emphasis is made on the structure of opera. In particular, the opera «The Mermaid's Easter» by M. Leontovych was a natural extension of him as a composer. The artistic heritage of M. Leontovych is one of the heights of the Ukrainian spirit. The article analyzes new forms of harmony and counterpoint, organically related to the folk song, because the song provides not only a melody, but fraught with musical properties. His choral works are marked with the seal of genius composer.

Key words: composer, teacher, education, culture, art, history, art, music activities, folk songs and choral culture, vocal – instrumental music, style, shape, opera, folklore genre harmony.

Ref. 12.

Іван ОКОЛОВИЧ,
старший преподаватель кафедры культурологии
и художественное образование
Дрогобычского государственного педагогического университета
имени Ивана Франка (Украина, Дрогобыч) ivanokolovuch@gmail.com

ВКЛАД НИКОЛАЯ ЛЕОНТОВИЧА В МУЗЫКАЛЬНУЮ КУЛЬТУРУ УКРАИНЫ

В статті освещается жизненный и творческий путь известного представителя украинской музыкальной культуры, композитора, педагога, общественного деятеля Николая Леонтовича. Раскрыто грани композиторской деятельности. Охарактеризован весомый вклад в музыкально – хоровой культуре Украины. Проанализированы музыкальное наследие Леонтовича, составляющих хоровые миниатюры – обработки украинских народных песен.

Ключевые слова: композитор, педагог, образование, культура, творчество, история, искусство, музыкальная деятельность, народная песня, хоровая культура, вокально – инструментальная музыка, стиль, форма, опера, фольклор, жанр, гармония.

Лит. 12.

Постановка проблеми. Українська музика кінця на зламі XIX – XX ст. пережила великі зміни. Незважаючи на жорстку реакцію та утиски, які зазнавала в цей період українська культура, в музичному мистецтві продовжувався розвиток потужного фольклорного струменя, який живила творчість видатних українських композиторів – Якова Степового, Кирила Стеценка та Миколи Леонтовича.

Миколи Леонтовича особливо яскраво проявився в хоровій творчості, насамперед у галузі обробки пісенного фольклору. Блискучий знавець національної хорової культури, композитор підняв обробку народної пісні на рівень світових музичних зразків. Його знамениту хорову обробку колядки «Щедрик» співає весь світ. Такі його хори, як «Дударик», «Козака несуть», «Із-за гори сніжок летить», «Ой з-за гори кам'яної» та багато інших стали справжніми шедеврами хорової музики. Особливої уваги він надавав співу а капелла (у перекладі з італійської – спів без супроводу). М. Леонтович був щонайтісніше пов'язаний з хоровою практикою – як учитель співу у сільських школах, хоровий диригент та керівник аматорських хорів, збирач музичного фольклору. Крім того, серед його доробку є також незакінчена опера «На Русалчин Великдень».

Аналіз досліджень. Питання, пов'язані з творчим доробком Миколи Леонтовича, знайшли помітне місце в науково – публіцистичних працях українських науковців, педагогів, митців XX ст. Інтерес становлять статті та наукові дослідження: Л. Архімовича, [1], М. Гордійчука [1], В. Витвицького [3], М. Крип'якевича [2], Л. Іванової [8] та ін.

Мета статті. Розкрити сутність національної української музичної культури, провести порівняльно-історичний аналіз, узагальнити композиторську та педагогічну діяльність М. Леонтовича, з'ясувавши рівень музично – естетичного виховання тогочасного середовища.

Виклад основного матеріалу. Микола Леонтович – це унікальне і самобутнє явище в історії української хорової культури. Постає і спадщина, творчий метод М. Леонтовича завжди привертала увагу дослідників, однак тільки в останні десятиліття почали згадувати про духовну музику, активізувався пошук й видання архівних матеріалів, поглядів, зроблені спроби проникнути у таємницю загибелі композитора. Продовжується аналіз і осмислення як самої творчості, так і її місця в історії української музики й світової культури.

Спадщина М. Леонтовича в історії української музики, її характерні риси та вплив на подальший розвиток музичного мистецтва, на формування сучасної української національної музичної мови має надзвичайно велике значення.

Дуже цікавий і глибокий аналіз особливостей творів композитора, Визначення місця його творчості в історії музики дає відомий український вчений – фольклорист М. Грінченко [7].

Серед українських композиторів, які працювали в хоровому жанрі, М. Леонтович посідає одне з найпочесніших місць. Досконало оволодівши технікою письма, тонко відчувачи душу народної пісні, він створив справді епохальні речі. Блискучі фольклорні образи вражають щирістю, безпосередністю і, разом з тим, особливою вишуканістю. За той короткий відміток часу, який судилося йому прожити, композитор залишив доволі значну за обсягом спадщину, складену із згаданих вище обробок, із низки чудових духовних творів: церковних коляд, кантів і псалмів, циклів «Молобен благодарственный Господу Богу», біля десяти «Херувимських», «Літургія святого І. Златоуста». Саме ця частина його доробку ще донедавна замовчувалася. Все це зберегла і постійно культивувала хіба що українська діаспора.

Справді, коли б Микола Леонтович не написав нічого більше, як тих кілька мініатюр для хору, як «Щедрик», «Дударію», «Козака несуть», «Ой пряду», «Зайчик» чи ще деякі, його значення в історії української хорової музики було раз назавжди заповненим. Так висловився про свого сучасника великий український композитор Станіслав Людкевич [9].

Поступальний розвиток та еволюція стилю М. Леонтовича відбувались від самого початку його творчості. Не відразу ж композитор утворив собі ті засоби і прийоми гармонізації українських народних пісень, що так яскраво характеризують його та відрізняють від інших композиторів, а творив їх поступово.

Саме з 1915 року і до останніх днів свого життя (23.01.1921 р.) М. Леонтович знав значної еволюції. Його метою було створення більш розвинених форм як у ділянці хорової музики, так і вокально-інструментальної, про що свідчить його оригінальні твори «Моя пісня», «Легенда», «Літні тони», «Льодолом». Створення цих хорових поем в основному припадає на період, коли композитор не тільки мріяв, але й мав у своєму розпорядженні першокласні професійні хорові колективи, коли почали вже діяти постійна українська опера в Києві, так звана «Музична драма».

В процесі визрівання і кристалізації творчого задуму М. Леонтович хотів спочатку написати оперету (хоча сюжет і не відповідав цьому жанру), потім – дитячу оперу, на зразок чудових творів М. Лисенка.

Один з перших дослідників життя і творчості композитора Я. Юрмас (справжнє прізвище Георгій Масютін), писав: Навесні 1919 року М. Леонтович якось зайшов у першу українську гімназію в Києві. Директор звернувся до нього з проханням щось написати на тексті Б. Грінченка. М. Леонтович погодився і попросив дати текст. Одержавши вірш, написаний у розмовній формі «На русалчин Великдень». М. Леонтович швидко поклав на музику деякі уривки з нього. У своєму щоденнику від 2 травня 1919 року М. Леонтович зазначає: «Вчора написав, сьогодні закінчив музику до дитячої сцени Б. Грінченка «На русалчин Великдень» [7].

За свідчення композитора П. Козицького, ці хорові мініатюри дуже подобались дітям. Далі композитор підкреслює: «... що музику, написану із спеціальною метою для самостійного дитячого виконання слід вважати за оперу на текст цього ж твору Грінченка» [12]. М. Леонтович почав писати оперу трохи пізніше з листопада 1919 року, коли залишив Київ та приїхав до Тульчина з політичних мотивів.

Всі творчі зусилля М. Леонтович спрямував до написання свого першого великого музичного полотна – народно-фантастичної опери «На русалчин Великдень». Звичайно, працювати було важко, оскільки відчував себе в музично-драматичному жанрі не досить впевнено. В листі до К. Стеценка він писав: «Робота посувається трохи мляво, але йде, навіть оркестру помаленьку» [1]. Саме це турбувало композитора. Адже він не мав ні теоретичного, ні практичного досвіду в галузі інструментовки.

Овіяний славою блискучого майстра хорової музики, Леонтович не соромиться просити допомоги у своїх друзів по мистецтву. Прагнення до самовдосконалення не покидало його до останніх днів життя.

Рівно через рік з часу початку роботи над оперою перший акт дії був майже готовий. Звичайно, Леонтович запросив високих гостей з Києва до себе і продемонстрував їм першу дію опери «На русалчин Великдень».

Окрилений підтримкою видатних митців, Леонтович з повними силами взявся за продовження своєї праці. Але подальшу роботу над оперою утруднювала відсутність текстів до другої та третьої дії. Тоді Микола Дмитрович вирішує звернутися до своєї учениці Надії Томашевич. Поштовий зв'язок був ще не налагоджений, і композитор бере задля компанії старшу дочку Галину, направившись у Статгород, де мешкала Надія, пішки.

Повертаючись додому, Микола Леонтович завертав по дорозі до свого батька, який був священником в селі Марківка. У ніч з 22 на 23 січня в оселю Леонтовичів зайшов невідомий, попросившись у господарів переночувати. Його покляли спати в одній кімнаті з Миколою. На світанку в цій кімнаті пролунав постріл і звідтіля вискочив зі зброєю в руках «нічліжник». Коли рідні зайшли в кімнату, вони побачили свого сина в ліжку із смертельною раною в животі.

Ось так трагічно і безглуздо обірвалося життя одного із найталановитіших синів українського народу, який прославив українську народну пісню на весь світ у найкращих її зразках.

Опера залишилася незакінченою. І не тільки щодо кількості написаного музичного матеріалу, але й композиційно і теоретично ці номери не були довершені.

Невідомо, якою була подальша доля останнього та ще й недовшеного музично – драматичного твору, за створення якого Леонтович взявся вперше, коли б цим твором не зацікавився інший великий композитор, сучасник Леонтовича – Станіслав Людкевич.

В 1947 році оперна студія при Львівській консерваторії імені Миколи Лисенка здійснює постановку початкових фрагментів опери на «На русалчин Великдень». Інструментування на невеликий оркестр виконав Станіслав Людкевич. Він і був диригентом постановником. Згодом у своїй праці «Музична мова в оригінальних хорових творах в опері «На русалчин Великдень» М. Леонтовича зазначає: «... хоч враження і оцінки характеру музики Леонтовича не у всіх слухачів були однакові, та все такий цей показ свідчить, що деякі фрагменти опери можна виставити...» [8].

У згаданій науковій праці С. Людкевич дає глибокий аналіз суті новаторства композиторського стилю, який розкривався в завершеному творі, а також прослідковує, які музичні зразки і впливи сприяли формування оперного стилю композитора. Відомо, що в домашній бібліотеці Миколи Леонтовича знайшлися клавіри «Євгенія Онегіна» і «Черевички» П. Чайковського, «Івана Сусаніна» М. Глінки, «Русалки» Даргомижського, а із західноєвропейських – «Аїди», Верді і «Тангейзер» Вагнера, крім того дитяча опера – «В лісі» Никольського та «Кіт у чоботях» Кюї.

Останні роки свого життя М. Леонтович цікавився також новітньою музикою, особливо Скрибіним «Сатанічна поема», твір якої також був у домашній бібліотеці.

С. Людкевич зазначає [8], що «... гармонія мови вперше рішуче відрізняється від гармонії всієї попередньої творчості композитора, а також погоджується зі словами редактора першого видання опери Я. Юрмаса, який у примітках зауважує, що ... гострота вислову музичної мови Леонтовича перевищує тут все, що в українській музичній літературі з'явилося після смерті Лисенка в перших двох десятиліттях». Опера «На

русалчин Великдень» належить до жанру народно-фантастичної опери. За характером вона близька до опер М. Римського – Корсакова «Утопленої» та «Різдвяної ночі» М. Лисенка. Тобто вся її тематика виростає з мелодики українських веснянок, русальних та купальських пісень.

Надії і сповідання С. Людкевича збулися у дев'яносто восьмилітньому віці. 13 листопада 1977 році за сторіччя від дня народження Миколи Леонтовича у Київському Академічному (нині Національному) театрі опери та балету імені Тараса Шевченка відбулась прем'єра опери «На русалчин Великдень» під музичною редакцією одного з найкращих учнів С. Людкевича – Мирослава Скорика. Мрії Леонтовича, Людкевича збулися завдяки титанічній праці молодого перспективного композитора М. Скорика, а також професора М. Гордійчука, І. Гамкала, як диригента постановника, хормейстера М. Венедиктова, балетмейстера Г. Майорова. В цій прем'єрі були задіяні провідні артисти театру, такі як М. Стефанюк, Г. Ципола, Й. Колесник та багато інших.

Опера «На русалчин Великдень» М. Леонтовича була закономірним продовженням його самореалізації як композитора. «Легенду», «Літні тони», «Льодолом» слід розглядати як пошук Леонтовича власного авторського стилю, де наслідком мала стати велика форма, до якої він прагнув.

Робота М. Леонтовича з оркестром, масштабні духовні твори, розгорнуті композиції на основі фольклорних джерел – усе слід розглядати як інтуїтивне відчуття великого таланту щодо великої творчої місії. Можна сказати і так: його хорові твори, позначені печаттю геніальності, були композиторською лабораторією, де відчувалася майстерність поліфоніста, інтерпретатора поетичного змісту, відбувалися пошуки новаторського підходу до поєднання національних та загальнолюдських цінностей.

Будучи справжнім композитором – новатором, митцем демократом, художником-реалістом, Леонтович збагатив українську музику новими методами перетворення музичного фольклору. Переважна більшість творів заснована на поетичній образності й методичному матеріалі народних пісень.

«Досліди у народній музиці, – говорив Леонтович, – викликають до життя нові форми гармонії та контрапункту, що органічно зв'язані з народною піснею, бо пісня як художній удосконалений твір, дає не тільки одну мелодію, але таїть у собі музичні властивості. Вміти записати її та відчутти все, що вона може дати для музики у широкому розумінні слова – це необхідна чергова справа...» [1]. У цих словах композитора – його творче кредо, якого він дотримувався протягом усього свого життя.

Про М. Леонтовича існують збірки статей, спогадів і документів. Про нього знято художній фільм. Окремими виданнями вийшли повість і роман В. Дяченко «М.Д. Леонтович», 1969 р. і Б. Ячук «Незакінчена опера» 1986р., створено музичні експозиції, проводилися конференції, хорові конкурси його імені. Однак життєвий шлях і творчість М. Леонтовича вивчені й досі не повністю. Замовчувалися релігійні твори композитора, і широка громадськість України дізналися про них лише в роки перебудови. Не зібрані і не опубліковані дискографічні відомості, не перевидані грамзаписи М. Леонтовича, багато з яких мають велику історичну та художню цінність.

В 1916 році хор студентів Київського університету під керівництвом О. Кошиця з величезним успіхом виконав геніальний «Щедрик». Саме завдяки О. Кошицю твори М. Леонтовича вперше з'явилися на грамплатівках. Під його керівництвом знаменитий «Щедрик», «Коза», «Думи про Почаївську Божу Матір», («Ой зійшла зоря») були записані в 1922 році фірмою «Брунsvік» з Нью-Йорку. Відомо, що Олександр Кошець був одним із організаторів Української республіканської капели, з якою він у 1919 році

вийхав у триумфальну гастрольну подорож по країнах Європи та Америки. Під новою назвою цей хор записаний в 1922 – 1926 рр. Фірмою «Брунсвік», в каталогах якої відзначалося, що лише грамплатівки О. Кошиця випускаються позолоченими етикетками. Наступні записи цього твору були зроблені через 20 років: в червні 1943 року фірма «Сапарт» з Нью-Йорка записала новий склад капели. З хорових обробок М. Леонтовича прозвучали «Ой від саду», «Ой сів, поїхав на воронім коні» і щедрівка «В полі, полі плужок оре».

З повною впевненістю можна стверджувати, що з хорових обробок М. Леонтовича найголовніше на грамплатівках записувалися його знаменитий «Щедрик». Як стверджує Г. Нудьга у книжці «Українська пісня в світі» (1989), «Щедрик» у США мав 600 редакцій і 50 видань на грамплатівках тільки протягом 1950 – 1974 років. Одним з перших перекладів на англійську мову і обробку для хору зробив П. Вільговський – асистент А. Тосканіні.

У післявоєнні десятиліття народні пісні в обробках М. Леонтовича записували музичні колективи української діаспори в Європі та Америці: хор церкви Святої Варвари у Відні (диригент А. Гнатишин), хор «Бурлаки» з Англії, хор «Україна» (Н. Городовенко), кафедральний хор церкви Св. Трійці в Нью-Йорку (І. Трухлий, хор української репрезентації в Аргентині А. Копитович).

«На русалчин Великдень» – світла печать української музики... Не судилося!... Як нездійсненна мрія. Не судилося увійти в Європу з великою формою, з оперою. Але хорові мініатюри завоювали світ. Назавжди.

Висновки. Творець неперевершених зразків української пісенності М. Леонтович увійшов до світової культури як автор «Щедрика», який звучить нині на різних континентах. Вдячні нащадки вивчають і публікують його спадщину, відкрили на Поділлі в селі Марківка музей, називають вулиці його іменем, з 1989 року започатковують Всеукраїнський хоровий конкурс імені Миколи Леонтовича.

Творча спадщина Миколи Дмитровича Леонтовича є однією з висот українського духу. Вона повинна послужити благородній справі – вихованню свідомого українця, здатного творити Незалежну Українську Державу, про побудову якої мріяв протягом усього свого короткого, але багатого на події творчого життя наш славетний композитор.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Архімович Л. Глава VIII. Творчі взаємини з К. Стеценком і М. Леонтовичом / Л. Архімович, М. Гордійчук // М. Лисенко : Життя і творчість. – 3-е вид., доп. і перероб. – К. : Музична Україна, 1992. – 617 с.
2. Барвінський В. Музика // Історія української культури / [за заг. редакцією Крип'якевича. – К. : Либідь, 1994. – 111 с.
3. Витвицький В. Леонтович Микола / В. Витвицький // Енциклопедія українознавства. – Львів, 1994. – Т. 4. – 285 с.
4. Гордійчук Н. Николай Леонтович / Н. Гордійчук. – К. : Музична Україна, 1977. – 190 с.
5. Гордійчук М. Микола Леонтович // Гордійчук Н. К. : Музична Україна, 1974. – 134с.
6. Гордійчук М. М. Д. Леонтович : Нарис про життя і творчість / М. Гордійчук. – К. : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури, 1956. – 123 с.
7. Іванова Л. Педагогічні ідеї М. Леонтовича / Л. Іванова // Музика в школі : Збірка статей. – К. : Музична Україна. – Вип. 8. / [упорядник Л. Хлебнікова]. – 1982. – 137 с.
8. Людкевич С. Музична мова в оригінальних хорових творах і опері «На русалчин Великдень» М. Леонтовича / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи. – Т. 1. – Львів, 1999. – 202 с.

9. Микола Леонтович : Збірник на пошану великого українського композитора // Зібрав і впорядкував проф. Вожаківський С. – Нью-Йорк, 1982. – 152 с.

REFERENCES

1. Arkhimovych L. Hlava VIII. Tvorchі vzaiemyny z K. Stetsenkom і M. Leontovychom / L. Arkhimovych, M. Hordiichuk // M. Lysenko : Zhyttia і tvorchist. – 3-e vyd., dop. і pererob. – K. : Muzychna Ukraina, 1992. – 617 s.

2. Barvynskyi V. Muzyka // Istorіia ukrainskoi kultury / [za zah. redaktsiіieiu Krypiakеvycha. – K. : Lybid, 1994. – 111 s.

3. Vytvytskyi V. Leontovych Mykola / V. Vytvytskyi // Entsyklopediia ukrainoznavstva. – Lviv, 1994. – T. 4. – 285 s.

4. Hordiichuk N. Nikolai Leontovych / N. Hordiichuk. – K. : Muzychna Ukraina, 1977. – 190 s.

5. Hordiichuk M. Mykola Leontovych // Hordiichuk N. K. : Muzychna Ukraina, 1974. – 134 s.

6. Hordiichuk M. M. D. Leontovych : Narys pro zhyttia і tvorchist / M. Hordiichuk. – K. : Derzhavne vydavnytstvo obrazotvorchoho mystetstva і muzychnoi literatury, 1956. – 123 s.

7. Ivanova L. Pedagogichni idei M. Leontovycha / L. Ivanova // Muzyka v shkoli : Zbirka statei. – K. : Muzychna Ukraina. – Vyp. 8. / [uporiadnyk L. Khliebnikova]. – 1982. – 137 s.

8. Liudkevych S. Muzychna mova v oryhinalnykh khorovykh tvorakh і operi «Na rusalchyn Velykden» M. Leontovycha / S. Liudkevych // Doslidzhennia, statii, retsenzii, vystupy. – T. 1. – Lviv, 1999. – 202 s.

9. Mykola Leontovych : Zbirnyk na poshanu velykoho ukrainskoho kompozytora // Zibrav і vporiadkuvav prof. Vozhakivskiy S. – Niu-York, 1982. – 152 s.

Статтю подано до редакції 21.02.2016 р.